

ДЕПОПУЛАЦИЯТА И УСЛОВИЯТА ЗА ЖИВОТ В БЪЛГАРСКОТО СЕЛО

Николай Цеков¹

Българското село векове е било гръбнак на нацията и икономикодемографски фундамент за нейното съществуване. В средата на ХХ в. селата и селското население преживяват дълбока криза, причинена от социалните и стопанските експерименти на наложилия се тоталитарен режим. Отнемането на земята и земеделския инвентар от селяните и последвалите масови миграции към градовете предизвикват тежка демографска криза в селските райони. За половин век селското население се стопява наполовина, а близо 1000 села изчезват или почти напълно се обезлюдяват. Настъпилите сред 1989 г. демократични промени не слагат край на негативните демографски тенденции в развитието на селските райони. Разликите в условията и стандарта на живот между града и селото дори се задълбочават. Българското село се превръща в място за напускане.

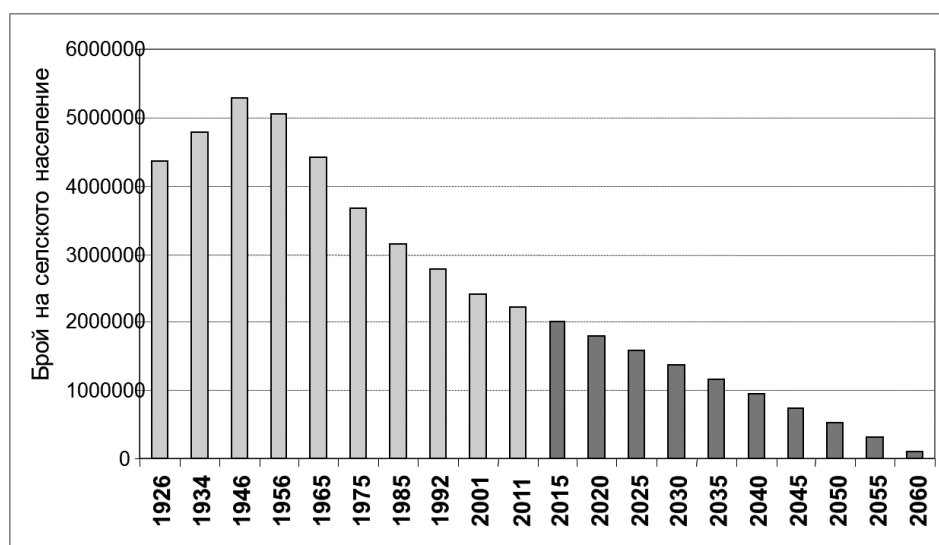
Ключови думи: депопулация в селата, селски селища, условия на живот, социална инфраструктура

Връзката между обезлюдяването на селата в България и условията на живот в тях досега не е разглеждана в строго научен план – по тази тема липсват публикации. Като цяло, обезлюдяването на страната е най-тежкият специфичен проблем пред нейното развитие, което я отличава от останалите източноевропейски държави в преход. Този извод важи в пълна степен и с още по-голяма тежест за депопулацията на селското население, която безспорно е основен и задържащ от десетилетия развитието на българското село фактор. Спрямо десетото в демографската история на България преброяване на населението и жилищния фонд през 1946 г., селското население към 2011 г. – по данни от проведеното 16-то поред преброяване, е намаляло 2,6 пъти – от 5 283 хил. души на 2 026 хил. души. Прогнозата на Фонда за населението при ООН е, че селското население в България към 2050 г. ще намалее три пъти – до 792 хил. души. Така за периода 2011-2050 г. ежегодно населението на българските градове ще намалява с 0,4 %, докато при селата темпът на обезлюдяването ще съставлява 1,4 % годишно. Очакваното съотношение между градско и селско население в България през 2050 г. ще бъде 84:16 срещу 73:27 през 2011-та г.². Изчисленията

¹ Гл. ас. Николай Цеков – секция „Икономическа и историческа демография“ в ИИНЧ-БАН
Адрес за контакти: nick@bgcell.net

на автора за прогнозния брой на селското население до 2060 г. са изложени в диаграмата на фиг. 1.

Като цяло селищата представляват териториални съсредоточия на население, сгради, техническа и социална инфраструктура. Техният облик и развитие са огледало на материалната и духовната култура на обитателите им и отразяват природните и социално-икономически условия в България през различните исторически периоди и етапи на нейното развитие. Селският тип селища възниква в земите ни значително по-рано в сравнение с градовете, поради по-ранното развитие на земеделието. С появата на градовете, селските селища заемат подчинено място. Това важи особено за последните 120 години, когато тяхната населеност бързо намалява. През 1900 г. в едно селско селище живеят средно 601 души, а през 1934 г. – 845, понастоящем – около 500 жители.

Фигура 1. Брой на селското население в България за периода между преброяванията през 1926 г. и 2011 г. и прогноза за изменението му до 2060 г.
/Изчисления на автора по данни от НСИ/

До първата половина на миналия век селото играе ключова роля в стопанския и обществен живот на страната. Скоро след извършеното, от установил се през 1944 г. тоталитарен режим, изземване на земята и земеделския инвентар от собствениците, започват и масовите преселения от селата към градовете, свързани съответно с приключването на насилствената колективизация и с разгръщането на така нареченото „социалистическо строителство и индустриализация“. Именно през тези много кратки периоди се осъществяват между 30 и 50 на сто от всички преселвания към градовете за цялата втора половина на миналия век, а от картата на страната само между 1946 г. и 1965 г. изчезват 415

² <http://www.un.org/esa/population/publications/publications.htm> – World Population to 2300.pdf/.